

Recenzja

**Łukasz Błaszczak, Małgorzata Ludwik, *Sądownictwo
polubowne (arbitraż)*,
Warszawa CH Beck 2007, s. 346**

Recenzowana książka wychodzi naprzeciw zwiększonego w ostatnim okresie zainteresowania alternatywnymi formami rozwiązywania sporów. Adresowana jest przede wszystkim do praktyków, niemniej jednak zawiera również solidne rozważania teoretyczne, przydatne w pracy zawodowej dla wszystkich odbiorców zajmujących się obrotem lub uczestniczących w nim. Szczególnie polecić ją należy sędziom, arbitrom oraz zawodowym pełnomocnikom, to jest radcom prawnym, adwokatom i rzecznikom patentowym. Powinna być dla nich cennym źródłem zarówno informacji praktycznych, jak i wartościowych wskazówek interpretacyjnych, dotyczących problematyki sądownictwa polubownego, zwanego również arbitrażowym. Omawiana książka należy do opracowań monograficznych i stanowi bodaj najpełniejsze studium sądownictwa polubownego w Polsce od czasu wejścia w życie ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, która gruntownie znowelizowała przepisy regulujące postępowanie arbitrażowe. Jak wynika z uzasadnienia projektu tej ustawy, prawodawca postawił sobie trzy cele: dostosowanie regulacji sądownictwa polubownego do standardów międzynarodowych, stworzenie lepszych warunków spełniania funkcji alternatywnego sposobu rozpoznawania sporów cywilnych oraz umożliwienie zainteresowanym korzystania z sądownictwa polubownego w jak najszerszym zakresie. Pomimo dużego wysiłku legislacyjnego ustawodawca nie zdecydował się jednak na przesądzenie wielu podstawowych kwestii dotyczących zwłaszcza pozycji ustrojowej sądownictwa polubownego w Polsce. Nadal nie jest zatem dostatecznie jasne, czy sądownictwo polubowne stanowi element wymiaru sprawie-

dliwości w ramach konstytucyjnego porządku prawnego, czy też jest raczej zwykłą usługą świadczoną przeważnie przez prawników w ramach ich działalności zawodowej (gospodarczej)? Istotne wątpliwości budzi też kwestia, czy stałe sądy polubowne mogą być tworzone przez każdego na podstawie swobody podejmowania działalności gospodarczej, czy jedynie przez niektóre podmioty na podstawie szczególnego upoważnienia ustawowego, przewidzianego przykładowo w ustawie o izbach gospodarczych (zob. art. 5 ust. 2 pkt 4). Dzięki autorom recenzowanej monografii można natomiast znacznie pewniej niż dotychczas bronić zapatrywania, że sądownictwo polubowne nie jest formą wymiaru sprawiedliwości, lecz jest instytucją należącą do pozasądowych form ochrony prawnej. Jednocześnie autorzy słusznie podkreślają, że oddanie sporu pod rozstrzygnięcie sądu polubownego nie stanowi rezygnacji z konstytucyjnie gwarantowanego prawa do sądu, gdyż istnieje ustawowo zapewniona możliwość kontroli i nadzoru tego sporu przez sąd. Strony zaś nie mogą umownie wyłączyć prawa do sądu, bowiem prawo to jest poniekąd dyrektywą skierowaną również do państwa w celu zapewnienia jednostkom dostępu do sądu. Dużą zaletą książki jest przedstawienie problematyki sądownictwa polubownego w sposób interesujący, całościowy i usystematyzowany. Autorzy, pomimo iż, prowadząc narrację, bazują na wykładni językowej, nierzadko odwołują się również do rezultatów wykładni funkcjonalnej oraz historycznej. Nie unikają tematów trudnych, kontrowersyjnych i dyskusyjnych. Rzetelnie korzystają z dorobku doktryny i orzecznictwa, przy czym również sami zabierają głos i formułują wnioski w ważniejszych kwestiach. Spis treści jest bardzo szczegółowy i ułatwia czytelnikom odnalezienie poszczególnych zagadnień.

Recenzowana książka składa się pięciu rozdziałów opatrzonych wstępem, wykazem skrótów, obszernym wykazem literatury, wzorami czynności związanych z działalnością sądu polubownego (15 wzorów dotyczących działalności Sądu Arbitrażowego przy Dolnośląskiej Izbie Gospodarczej we Wrocławiu) oraz indeksem rzeczowym. W rozdziale pierwszym, zatytułowanym „Zagadnienia ogólne” zostały omówione generalia, takie jak istota i rodzaje sądownictwa polubownego, zalety i wady arbitrażu, autonomia sądownictwa polubownego w stosunku do sądownictwa powszechnego, autonomia woli stron w postępowaniu przed sądem polubownym, specyfika sądownictwa polubownego na tle alternatyw-

nych form rozwiązywania sporów (ADR), natura prawna sądownictwa polubownego w nauce krajowej i światowej, charakter prawny sądownictwa polubownego w kontekście konstytucyjnej zasady sądowego wymiaru sprawiedliwości i prawa do sądu oraz źródła regulacji sądownictwa polubownego w polskim systemie prawnym. Kolejno przeprowadzono tu charakterystykę wiążących Polskę umów międzynarodowych wielostronnych i bilateralnych, aktów wydawanych przez międzynarodowe organizacje, do których Polska przynależy, krajowych unormowań kodeksowych i pozakodeksowych, a także regulaminów stałych sądów polubownych, kwalifikowanych jako pozanormatywne źródła regulacji arbitrażu. W celach poglądowych i porównawczych przedstawiono również organizację wybranych stałych sądów polubownych z siedzibą w Polsce na przykładzie Sądu Arbitrażowego przy Krajowej Izbie Gospodarczej, Sądu Arbitrażowego przy Polskiej Konfederacji Pracodawców Prywatnych Lewiatan oraz Sądu Polubownego przy Izbie Bawelny w Gdyni.

Z kolei rozdział drugi zatytułowany „Zapis na sąd polubowny” w całości poświęcony jest problematyce umowy arbitrażowej, stanowiącej fundament sądownictwa polubownego. Omówiono tu istotę oraz charakter prawny umowy arbitrażowej, zdolność podmiotową do jej zawarcia, zakres przedmiotowy umowy (tzw. zdatność arbitrażową), formę, treść i skutki prawne umowy arbitrażowej, zagadnienie nieistnienia, nieważności, bezskuteczności, niewykonalności i wygaśnięcia umowy arbitrażowej, przejście praw i obowiązków wynikających z umowy arbitrażowej na osoby trzecie oraz specyfikę umowy arbitrażowej w międzynarodowym obrocie handlowym. Autorzy rzetelnie przedstawili poglądy reprezentowane w doktrynie prawa oraz w orzecznictwie w zasadzie we wszystkich dyskutowanych kwestiach. Sami też nierzadko uzupełniają literaturę o nowe wątki i argumentację oraz podejmują próbę zajmowania własnego stanowiska w ważniejszych kwestiach. Opowiedzieli się za procesowym charakterem umowy arbitrażowej, choć zastrzegli, że swój pogląd opierają na szerokim pojmowaniu czynności procesowych.

W rozdziale trzecim zatytułowanym „Postępowanie przed sądem polubownym” podejmowana jest problematyka procedury arbitrażowej. W pierwszej kolejności zostały omówione generalia, takie jak czynniki kształtujące procedurę, zasady postępowania przed sądem polubownym, miejsce i język postępowania, prawo właściwe dla postępowania oraz

koszty postępowania arbitrażowego. Następnie omówiono zagadnienia łączące się z poszczególnymi fazami postępowania arbitrażowego: wszczęcie postępowania oraz jego skutki, konstytuowanie się składu sądu polubownego, postępowanie właściwe, a w jego ramach pozew i odpowiedź na pozew, wniosek o ustanowienie kaucji w celu zabezpieczenia kosztów postępowania (*cautio iudicatum solvi*), powództwo wzajemne, skutki bierności procesowej pozwanego, ustalenie kwestii spornych pomiędzy stronami sporu (*Terms of reference*), rozprawa, umowy dowodowe i postępowanie dowodowe, postępowanie arbitrażowe z udziałem wielu podmiotów zarówno po stronie powodowej, jak i pozwanej oraz formalne i merytoryczne zakończenie postępowania arbitrażowego. Wiele uwagi poświęcono wyrokowi sądu polubownego, rodzajom wyroków arbitrażowych i zasadom orzekania. Szczegółowo omówiono również pomijane często w literaturze zagadnienie rektyfikacji wyroków arbitrażowych poprzez ich sprostowanie, uzupełnienie i wykładnię, a także kwestię skutków prawnych wyroków sądu polubownego, takich jak wykonalność, prawomocność i skuteczność. Sporo miejsca autorzy poświęcili również problematyce zabezpieczenia roszczeń dochodzonych w postępowaniu arbitrażowym przez sąd polubowny oraz przez sąd powszechny, a także ugodzie zawieranej przed sądem polubownym.

Rozdział czwarty zatytułowany „Arbitrzy sądu polubownego” stanowi rozwinięcie zagadnień dotyczących składu sądu polubownego. W pierwszej kolejności wyjaśniono pojęcie arbitra, arbitra jedynego, arbitra przewodniczącego (superarbitra), trybunału arbitrażowego, sądu polubownego oraz omówiono charakter prawny funkcji arbitra i umowy zawieranej z arbitrem. Następnie autorzy przeprowadzili analizę umowy z arbitrem oraz wynikającego z niej stosunku prawnego, zarówno w odniesieniu do umowy zawieranej pomiędzy arbitrem i stroną, jak i umowy zawieranej pomiędzy arbitrem i instytucją arbitrażową. Wskazali i omówili *reguły* służące do określenia prawa właściwego dla umowy z arbitrem oraz poddali szczegółowej analizie prawa i obowiązki arbitra. Interesująco przedstawili zagadnienia dotyczące formalnych i merytorycznych kwalifikacji arbitra, fundamentalną dla postępowania arbitrażowego kwestię jego bezstronności i niezależności, poszczególne przypadki odwołania i ustąpienia z funkcji arbitra oraz wyłączenia arbitra na wniosek jednej lub obu stron postępowania. Ciekawe są też rozważania autorów dotyczące

zasad kształtowania i ustalania wysokości wynagrodzenia arbitra, a także jego odpowiedzialności i odpowiedzialności instytucji arbitrażowych. Problematyka odpowiedzialności w odniesieniu do postępowania arbitrażowego w literaturze przedmiotu jest często albo zupełnie pomijana, albo traktowana bardzo ogólnikowo. Tymczasem autorzy szczegółowo scharakteryzowali nie tylko odpowiedzialność instytucji arbitrażowej, ale również odpowiedzialność arbitra, przy czym przeprowadzili jej kwalifikację na odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną orzeczeniem arbitrażowym, odpowiedzialność z tytułu naruszenia ciężących na arbitrze obowiązków umownych (odpowiedzialność *ex contractu*) oraz odpowiedzialność arbitra z tytułu czynu niedozwolonego popełnionego w związku z wykonywaną funkcją (odpowiedzialność *ex delicto*).

Rozdział piąty zatytułowany „Relacje pomiędzy sądem polubownym a sądem powszechnym” poświęcony jest różnego rodzaju zagadnieniom dotyczącym kompetencji sądu powszechnego w zakresie współdziałania z sądem polubownym i kontroli jego działalności. Omówiono w nim poszczególne rodzaje relacji sądu powszechnego i sądu polubownego na wszystkich etapach postępowania arbitrażowego. W ramach współdziałania autorzy wyróżnili zwłaszcza pomoc sądową przy dokonywaniu czynności procesowych oraz różnego rodzaju czynności zastępcze w sprawach dotyczących arbitrow. W ramach kontroli przeprowadzanej przez sąd powszechny wyróżnili natomiast kontrolę kompetencji oraz kontrolę orzeczeń sądu polubownego. Szczególną uwagę autorzy skoncentrowali na omówieniu kontroli orzeczeń sądu polubownego prowadzonej na skutek skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego oraz wniosku stron dotyczącego uznania lub stwierdzenia wykonalności wyroku sądu polubownego.

Podsumowując, należy stwierdzić, że omawiana pozycja wydawnicza bez wątpienia zasługuje na wyróżnienie i zainteresowanie szerokiego grona odbiorców. Ma charakter całościowy i daje czytelnikom możliwość poruszania się po skomplikowanej problematyce sądownictwa polubownego oraz dochodzenia roszczeń przed sądem polubownym na drodze postępowania arbitrażowego. Nie ogranicza się przy tym tylko do skomentowania obowiązujących przepisów, ale oferuje systemowe przedstawienie unormowanej w nich problematyki, umiejętnie łącząc rozważania teoretyczne i praktyczne.

Bogusław Sołtys